

ДРУГИЙ САМІТ ЛІДЕРІВ «ЄС – ЦЕНТРАЛЬНА АЗІЯ»: ПЕРСПЕКТИВИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ

Віталій Ярмоленко, *центр зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Проаналізовано основні меседжі глав держав Центральної Азії та президента Європейської Ради під час саміту «ЄС – Центральна Азія» 2–3 червня 2023 р. у м. Чолпон-Ата (Киргизстан).

Висновки

1. Проведення саміту свідчить про готовність ЄС і далі нарощувати присутність у Центральній Азії (ЦА), котра дає можливість державам регіону частково збалансувати економічне та політичне домінування Китаю та Росії.
2. ЄС виявляє більш прагматичну позицію щодо зміцнення відносин із державами ЦА, акцентуючи увагу на конкретних взаємовигідних проєктах, які становлять спільний інтерес, можуть зміцнити внутрішньорегіональну єдність, соціально-економічну стабільність та самодостатність держав регіону: Серединний та Транскаспійський транспортні коридори, альтернативні шляхи постачання енергоресурсів, розвиток «зеленої» енергетики, торговельну та інвестиційну діяльність тощо.
3. Дотримання державами ЦА санкційного режиму, уведеного ЄС щодо Росії в контексті повномасштабного вторгнення в Україну, вірогідно, матиме тривалий характер.
4. Нижчий рівень представництва Туркменістану (заступник глави уряду) на другому поспіль саміті може бути як наслідком чутливості процесу транзиту влади між чинним президентом Сердаром Бердимухамедовим та главою Народної ради національних зборів Гурбангули Бердимухамедовим, так і демонстрацією лояльності КНР та РФ.
5. Подальший розвиток ініціатив ЄС у регіоні ЦА відкриває потенційні можливості участі підприємств України в спільних проєктах у промисловій, аграрній, інфраструктурній та енергетичній сферах; нарощуванні інформаційної присутності нашої держави в регіоні; активізації співпраці між Україною та

державами ЦА в транспортно-логістичній, військово-технічній, освітньо-культурній сферах після завершення бойових дій.

2–3 червня 2023 р. у м. Чолпон-Ата (Киргизстан) відбулося Друге засідання глав держав Центральної Азії, у якому взяли участь президент Казахстану Касим-Жомарт Токаєв, президент Киргизстану СаDIR Жапаров, президент Таджикистану Емомалі Рахмон, заступник глави уряду Туркменістану Нурмухамед Аманнеспесов, а також президент Європейської Ради (ЄР) Шарль Мішель.

На полях саміту

Перед початком багатостороннього засідання на полях саміту відбулися двосторонні зустрічі. Президент Киргизстану С. Жапаров та президент ЄР Ш. Мішель ухвалили Спільну заяву для преси. У заяві зокрема наголошувалося на пріоритетах співпраці між ЄС та Киргизькою Республікою в таких сферах: права людини; відстоювання принципів суверенітету й територіальної цілісності; розвиток спільних ініціатив в освітній, культурно-гуманітарній та екологічній сферах; подальший діалог в рамках актуальних форматів співпраці щодо питань безпеки за участю Євросоюзу та держав Центральної Азії¹. Серед важливих подій саміту варто відзначити заяву президентів Киргизстану та Таджикистану щодо продовження переговорів із делімітації лінії кордону між цими державами². Під час зустрічі з Ш. Мішелем Е. Рахмон наголосив на важливості збільшення фінансово-технічної допомоги та інвестиційної діяльності ЄС для Таджикистану, зокрема через подальше приєднання цієї держави до Загальної системи преференцій ЄС³.

Позиції учасників

У своїй промові в рамках багатосторонньої зустрічі Ш. Мішель⁴ звернув основну увагу на питання економічної співпраці, розвитку транспортно-логістичних зв'язків і «зеленої» енергетики, взаємодії щодо проблем регіональної та глобальної безпеки. Так, президент ЄР наголосив, що держави – члени ЄС є найбільшими інвесторами в державах Центральної Азії (загальний обсяг інвестицій у регіоні становить 40 %). За словами Ш. Мішеля, стабільні транспортні зв'язки між Європою та Азією, над якими працює ЄС, відіграють важливу роль в

¹ Президент Садыр Жапаров и Президент Европейского Совета Шарль Мишель по итогам переговоров приняли Совместное заявление для прессы. Президент Кыргызской Республики / Официальный сайт Президента Кыргызской Республики. 2023. 03 июня. URL: https://www.president.kg/ru/sobytiya/24944_prezident_sadir_ghaparov_i_prezident_evropeyskogo_soveta_sharl_michel_po_itogam_peregovorov_prinyali_sovmestnoe_zayavlenie_dlya_pressi

² Встреча с Президентом Кыргызской Республики Садыром Жапаровым / Президент Республики Таджикистан : офіц. сайт. 2023. 02 июня. URL: <http://www.president.tj/ru/node/30811>

³ Встреча с Председателем Европейского Совета Шарлем Мишелем / Президент Республики Таджикистан офіц. сайт. 2023. 02 июня. URL: <http://www.president.tj/ru/node/30813>

⁴ Remarks by President Charles Michel after the Central Asia Leaders' Meeting / Official website of the Council of the EU and the European Council. 2023. 02 June. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/06/02/remarks-by-president-charles-michel-after-the-central-asia-leaders-meeting/>

«актуальному політичному контексті» та подальшому економічному розвитку держав ЦА.

У контексті підтримки переходу до чистої енергетики та декарбонізації ЄС фінансує програму «Сталих енергетичних зв'язків у Центральній Азії» (SECCA)⁵. Глава ЄР окремо наголосив на розширенні співпраці між ЄС та державами ЦА щодо питань регіональної безпеки: окрім ініціатив, пов'язаних з Програмою дій по боротьбі з наркотиками в Центральній Азії (Central Asia Drug Action Programme) та Програмою з управління кордонами в Центральній Азії (Border Management Programme in Central Asia) у 2022 р. під час Конференції щодо взаємопов'язаності між ЄС та ЦА (EU-Central Asia Connectivity Conference) Євросоюз ініціював багатосторонні механізми щодо змін у доступі до питної води, енергетики та клімату, а також цифрового взаємозв'язку.

Ш. Мішель наголосив на зацікавленості ЄС у зміцненні транспортно-логістичних зв'язків як безпосередньо між державами ЦА, так і в рамках проєкту Транскаспійського коридору «Європа – Південний Кавказ – Азія». У цьому контексті представлено дослідження Європейського банку реконструкції та розвитку, у якому надано пропозиції щодо найбільш вигідних напрямів та підходів щодо запуску трансрегіональних маршрутів через держави ЦА⁶. Наголошуючи на підтримці України з боку ЄС, відповідальності Росії за розв'язану агресію та вирішенні пов'язаних із цим глобальних проблем, Ш. Мішель водночас підкреслив необхідність стабілізації та мирного врегулювання ситуації в Афганістані, зокрема через формування інклюзивного уряду й дотримання прав людини.

⁵ Проєкт започатковано 17 листопада 2022 р. під час круглого столу за участі представників державних установ з питань енергетики та експертів в рамках Конференції взаємозв'язку «Глобального шлюзу» та стійкого розвитку» (EU – Central Asia Connectivity Conference «Global Gateway for Sustainable Development»). Основною метою ініціативи є зміцнення політик у питаннях транспортування та стабільності енергетичної системи. *Детальніше див.:* European Union's new project to boost sustainable energy in Central Asia. Delegation of the European Union to the Republic of Kazakhstan. 2022. 17 Nov. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/kazakhstan/european-union%E2%80%99s-new-project-boost-sustainable-energy-central-asia_en?s=222

⁶ Згідно з основними результатами дослідження, завдяки інвестуванню в інфраструктуру та «м'яке взаємопов'язання» (лібералізація митних процедур, проходження прикордонного контролю, цифровізація транспортно-логістичних послуг і процедур тощо) обсяг транспортованих товарів через Транскаспійський коридор може зрости більш ніж усемеро – з 18 тис. TEU (двадцятифутових еквівалентів) згідно з результатами 2022 р. до 130 тис. TEU у 2040 р. Повний текст дослідження очікується наприкінці червня 2023 р. *Детальніше див.:* Sustainable Transport Connections between Europe and Central Asia. URL: https://transport.ec.europa.eu/system/files/2023-05/Booklet_EU-EBRD_Study_on_sustainable_transport_connections_with_Central_Asia.pdf

Президент Киргизстану⁷ – єдиний глава держави, котрий заявив про проблеми з формуванням демократичних інститутів та правами людини й готовність держав регіону вирішити ці питання. С. Жапаров особливу увагу зосередив на потенціалі розвитку гідроелектроенергетики в Киргизстані. Він наголосив на важливості відбудови та модернізації наявної інфраструктури, зокрема відновленні Токтогульської ГЕС, ремонті Уч-Курганської ГЕС та введенні другого гідроагрегату Камбаратинської ГЕС-2). С. Жапаров нагадав, що потрібно реалізувати ініціативу з реструктуризації державного зовнішнього боргу Киргизстану через конвертування в рамках проєктів «зеленої» економіки.

Президент Казахстану⁸ акцентував увагу на значенні ЄС у посиленні внутрішньорегіонального діалогу між державами ЦА попри «безпрецедентне геополітичне загострення». К.-Ж. Токаєв підкреслив, що держави – члени ЄС є найбільшими торговельними партнерами Казахстану (товарообіг за результатами 2022 р. – 40 млрд дол. США) і заявив про намір збільшити показники товарообігу до 50 млрд дол. США до 2025 р. Одним із важливих напрямів співпраці між Казахстаном та ЄС є сфера видобування рідкоземельних металів і виробництво «зеленого» водню. У цьому контексті глава Казахстану виокремив значення спільного німецько-шведського проєкту з вироблення 3 млн тон «зеленого» водню в Казахстані, що становить близько 20 % від потреб ЄС. Казахстан зацікавлений у подальшому поєднанні Транскаспійського маршруту та ініціативи «Один пояс – один шлях». К.-Ж. Токаєв підкреслив важливість підтримки ЄС у забезпеченні надійного транспортування нафти з Казахстану. Так, він звернув увагу на початок транспортування казахстанської нафти через маршрут Актау – Баку – Тбілісі – Джейхан обсягом 1,5 млн т, вказав на плани щодо розширення експорту нафти за напрямками Актау – Батумі та трубопроводи через Транскаспійський маршрут. Президент Казахстану окремо наголосив на намірах збільшити постачання нафти до Німеччини через трубопровід «Дружба» до 1,2 млн т на рік.

Президент Узбекистану⁹ звернув увагу на прискорення темпів росту економіки держав ЦА. Ш. Мірзієєв зазначив, що подальший соціально-економічний розвиток регіону можливий за умови прискореної модернізації через збільшення обсягів іноземних інвестицій до ЦА. У зв'язку з цим глава Узбекистану

⁷ Президент Садыр Жапаров: Кыргызстан стратегически расположен на перекрестке Европы и Азии, и твердо верит в важность укрепления регионального сотрудничества для стабильности, процветания и мира / Официальный сайт Президента Кыргызской Республики. 2023. 03 июня. URL: https://www.president.kg/ru/sobytiya/novosti/24942_prezident_sadir_ghaparov_kirgizstan_strategicheskii_raspologhen_na_perekrestke_evropi_i_azii_i_tverdo_verit_v_vaghnost_ukrepleniya_regionalnogo_sotrudnichestva_dlya_stabilnosti_procvetaniya_i_mira

⁸ Касым-Жомарт Токаев принял участие во второй встрече глав государств Центральной Азии и Президента Европейского Совета. 2023. 02 июня. URL: <https://www.akorda.kz/ru/kasym-zhomart-tokayev-prinyal-uchastie-vo-vtoroy-vstreche-glav-gosudarstv-centralnoy-azii-i-prezidenta-evropeyskogo-soveta-254825>

⁹ Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на втором саммите «Центральная Азия – Европейский Союз» / Официальный веб-сайт Президента Республики Узбекистан. 2023. 02 июня. URL: <https://president.uz/ru/lists/view/6395>

запропонував низку ініціатив, а саме:

- запровадження Європейським інвестиційним банком спеціальних інструментів фінансової підтримки при перенесенні виробництв провідних європейських компаній до держав ЦА;
- розвиток потенціалу експортерів з держав ЦА для виходу на ринок ЄС та інформування про можливості європейських експортерів у ЦА;
- розгортання Транскаспійського транспортного маршруту;
- розробка «Цифрового порядку денного для Центральної Азії».

Глава Узбекистану окремо запропонував подальші заходи зі співпраці щодо регіональної безпеки в ЦА:

- вироблення нової програми партнерства щодо боротьби з екстремізмом та радикалізмом, торгівлею людьми, організованою злочинністю, кіберзлочинністю, а також охорони кордонів;
- проведення експертної конференції «Центральна Азія – Європейський Союз: новий порядок співпраці у сфері безпеки»;
- підтримка наявного рівня гуманітарної допомоги для афганського народу з можливістю використання логістичного хабу в м. Термез;
- продовження регулярних консультацій спецпредставників для вироблення спільних підходів із вирішення актуальних питань урегулювання та мирного розвитку Афганістану.

*Президент Таджикистану*¹⁰ звернув окрему увагу на розвиток співпраці між ЄС та державами ЦА щодо продовольчої безпеки, сільськогосподарської сфери, транспортно-логістичних зв'язків та «зеленої» енергетики.

Спільний документ

За результатами саміту підписано Спільне прескомюніке глав держав Центральної Азії та президента Європейської Ради¹¹. Розглянемо ключові пункти документу:

- формалізація та просування Спільної дорожньої карти із поглиблення зв'язків між ЄС та Центральною Азією;

¹⁰ Участие во Второй встрече глав государств Центральной Азии и Председателя Европейского Союза. Президент Республики Таджикистан / Президент Республики Таджикистан офіц. сайт. 2023. 02 июня. URL: <http://www.president.tj/ru/node/30817>

¹¹ Совместное пресс-коммюнике глав государств Центральной Азии и Президента Европейского Совета / Официальный сайт Президента Республики Казахстан. 2023. 02 июня. URL: <https://www.akorda.kz/ru/sovместnoe-press-kommyunike-glav-gosudarstv-centralnoy-azii-i-prezidenta-evropeyskogo-soveta-253950>

- зміцнення енергетичної безпеки, розвиток альтернативних маршрутів енергозабезпечення, розширення стійкої та безпечної цифровізації й цифрового суверенітету, удосконалення транспортних зв'язків, перехід до «зеленої» енергетики;
- важливість подальшого розширення взаємних торговельних та інвестиційних механізмів для прискорення соціально-економічного розвитку держав ЄС та ЦА;
- розвиток тісного діалогу в контексті санкційного режиму ЄС.